

www.haaretz.co.il
יום שישי כ"ג בניסן תשפ"ג
14 באפריל 2023

גלריה שיש

הסופר שחזה את השואה,
קידם ערכים ליברליים
ושילם על כך בחייו

18

החוויה הפסיכדלית לא
תלויה בסם אלא בכל
מה שמסביבו

24

לחפצן את פול מסקל
זה פמיניסטי או
פונעני?

30

"אחד הדברים שישראל מתמחה בהם הוא ייצור אויבים"

עבודת הווידיאו שצילמה
האמנית **נירה פרג** בשעת
חילופי המשמרות בין המתפללים
היהודים והמוסלמים במערת
המכפלה הוצגה כבר ברחבי
העולם וכעת הגיעה עד לטייט
מודרן. אבל המציאות שעולה
ממנה קשה לעיכול אפילו למי
שחי את האבסורד המקומי וזוכר
את הטבח באתר הקדוש

נעמה ריבה, עמ' 12

+
ספרים

בדרכם, וכתלמידה בתיכון חדש היא לא למדה אמנות. "קראתי וכתבתי הרבה. שירים, מחזות, מחשבות. אני לא מאלה שידעו מגיל צעיר שהיו משהו מסוים. נמשכתי יותר לכתיבה". ואו הגיע צו הגיוס, ופרג סירבה להתייצב. "הייתי היפית ופציפיסטית וסירבתי לשתף פעולה עם כל ארגון שנושא נשק ועם המדיניות הנוכחית של ישראל בשטחים ובכ"ל. או הייתי ממש במיעוט, זה היה מאוד נדיה אנחנו מדברים על סוף שנות השמונים. עברתי שבע ועדות עד שהסכימו לתת לי מסמך שכ"תוב עליו שהשחרור שלי הוא מטעמי מצפון".

איך הגיבו לזה במשפחה?
"ההורים שלי נתנו לי חופש וכיבדו את ההחלטות שלי. הנושאים הפוליטיים לא היו נושאי שיחה מרכזיים בבית. זה הגיע מסביבי. התחלתי לשים לב לזה בשנות השמונים. היו בתל אביב פורעלים פלסטינים. פועלי בניין, מנקים. אני זוכרת ששמעתי על מכרה שיש לה בן זוג ערבי וכולם הזדעזעו מזה, ואו הכנתי שיש משהו מורכב במציאות שלנו. אני גם זוכרת שנסענו לטיול שנתי בעיר העתיקה בירושלים והחלטתי עם חברה שנדבר אנגלית ונהיה כאלו תיירות, ואו ראיתי שיש לפלסטינים מפות ישראל עם כיתוב בערבית. לא ידעתי עד אז שיש עוד נרטיב. ידעתי שיש רעים וטובים. יש גיבורים ויש טרוריסטים. יש קורבנות ויש אויבים. לא נתקלתי אף פעם בדיון על זה במרחב הציבורי".

אחרי שהצליחה לדלג על השירות הצבאי, הגישה בקשה ללימודי אמנות בקולג' קופר יוניון בניו יורק. "למדתי שם במלגה מלאה. אז זה היה אפשרי. זה היה רגע מכונן של תשוקה עבורי, כי ברגע שהתחלתי ללמוד אמנות ידעתי שאני לא רוצה להפסיק ללמוד את זה. התברכתי בכמה מורים נדירים - תמי גורדון בתיכון חדש, האנס האקה בקופר יוניון. כוכותם אני מלמדת כבר עשרים שנה. בעצם לא עזבתי בתי ספר לא מנות מגיל 18".

עשרים שנה היא גם מיוצגת על ידי גלריה ברורמן, שבה הציגה תערוכות יחיד והשתתפה בתערוכות קבוצתיות. העבודות של פרג מצולמות כולן במרחבים ישראלים טעונים. אין לה סטור דיו של ממש. היא עובדת בחוץ ונמצאת בתנועה מתמדת. היא מפרקת את המרחב ובונה אותו מחדש, ולאורך השנים התהליך עבר בצומתי מפגש שונים בין דת, מדינה, ביטחון, התייחסות שלה פרי ליטיות, בלי להפוך לפלקט. "אני קשורה ליש" ראל בקשר אינטימי ומסוכך, ובכל עבודותי אני בעצם מנסה לברר את הקשר הזה", היא אומרת. "פה אני בכנסיית הקבר, עובדת סניכסי" פור הגאוני של קבר שאיש לא קבור בו (ב-2015 היא הציגה בבית אנה טיכו את התערוכה 'הזכות לנקות', ארבע עבודות וידיאו שתיעדו עבודות ניקיון בכנסיית הקבר בירושלים, ב"ר), שם אני במערת המכפלה שהצדקת קדושתה היא שמיי" שהו קבור בה למטה. זה מדהים ומופרך ומעורר לחשוב על הדברים אחרת".

מפגש כזה, בין קודש לחול, היא הציגה בטר"י לוגיה שכולה גבולות ומחסומים. העבודה הראשונה בה, "אדמה", נוצרה ב-1999 ומורכבת מ-15 צילומי פולארואיד שצולמו בירושלים, במקומות המהווים תמהיל של אתרים חילוניים ודתיים. פרג עצמה מופיעה בצילומים, כמו-מרחפת, אפ"קט שהשיגה כאשר ביקשה מעוברי אורח לתעד אותה בעודה קופצת. ב-2008 יצרה את העבודה

קודש, כיסאות פלסטיק ושטיחים תחת שמיי" רה קפדנית של חיילי צה"ל. ב"אברהם אברהם" מפונה האזור היהודי מכל חפציו תוך שעות ספורות, ופרג עוקבת אחר הרגע הקצרצר שבו הוא נותר ריק לאחר שהצבא בדק אותו ולפני שייכנסו אליו המתפללים המוסלמים עם חפצים משלהם ויהפכו אותו למסגד למשך 24 השעות הבאות. בסרט השני מפונה מחפציו האזור המורסלמי, ובתהליך זהה הוא הופך כולו לבית כנסת למשך יממה. שתי העבודות משקפות זו את זו, הן באותו האורך ובאותו המבנה. אבל כפר על הן צולמו בהפרש של חודשים אחדים, לא-חר שהתקבלו כל האישורים הנדרשים מאנשי הדת הבכירים ומדובר צה"ל. ואם נדמה לרגע שתהליך ההחלפה מעיד על דו-קיום דתי, פרג ממהרת להסביר שאין זה כך בשום אופן. להיפך, הוא תוצר של חוסר סובלנות דתית.

"דרך ההתנהלות בתוך מערת המכפלה אני יכולה לראות את ישראל כולה כמו שהיא היום. ואילו דרך החוץ החברוני, אפשר לראות את ההווה של אחינו הפלסטינים ואת האפרטהייד שאני חוששת שהוא עתידנו", היא אומרת. "הב" מאי הצרפתי זאן-לוק גודאק, אבי המיתולוגי, אמר פעם שישאל היא פיקשן ופלסטין היא סרט דוקומנטרי..."

... את מודעת לכך שנטען שהוא היה אנטישמי?

"ההתלהמות הישראלית סביב חיפוש ומציאת שורשים אנטישמיים, בשעה שישאל עצמה היא מדינה גוענית, מגוחך בעיני. גודאק הוא מקור רי וזה המדד היחיד עבורי. ואם נחזור לאמירה שלו: אפשר להסתכל כך על כל המקומות במרחב חב שקדושים גם לפלסטינים וגם ליהודים. ההסתרה במקומות האלו מדגישה את הכיבוש הישראלי והמשטור של הפלסטינים. אותי מעניין לא רק לראות איך המשטור הזה פועל ומתחזק, אלא בעיקר לנסות לחוות את המרחב הזה מחדש כשהוא נטול משתמשים, ריק ממתפללים. בלי התחפשות של דת זו או אחרת וכלי מדי צבא ורובים דרוכים. רציתי להיות בו בשקט רגע וליראות על מה כל המהומה. לעמוד מול זמן היסטורי. זו אולי החוויה הכי רוחנית של מי שאינו מאמין באלוהים".

רגעי מעבר

פרג עצמה לא לבשה מעולם מדי צבא. היא נולדה ב-1969 למשפחה יציירתית, כהגדרתה, ורוב חייה גרה בתל אביב. סבה היה אדריכל וקבלן. "הוא תלה הגדלות של שירים של יונה וולך על הקירות בגיל 70, עשה פסיפסים אחרי הצהריים ופיסל בחומרי בניין שהביא מהשטח. הוא היה לוקח אותנו למוזיאון כל שבת בבוקר, הרבה פעמים לאותו מוזיאון, ואם לא התחלפו התערוכות, אז לאותן התערוכות. אני לא זוכרת שהוא העיקר עלינו בהסברים, או שוטטנו שם ומאוד אהבתי להסתובב במוזיאונים". סבתה היתה ציירת. "תמיד היתה ואזה של פרחים בסטודיו שלה, שהיא ציירה במקביל לפורטרטים מוזמנים. תמיד היא ציירה באהבה". אביה הוא המעצב הגרפי משה פרג ("הוא מעצב גרפי גדול"), שהעבודה המפורסמת ביותר שעשה היתה עיצוב הסמל של השקל החדש - ש. "אולי ממנו למדתי לייצג דברים בדרך שלי. הוא עבד בלי הפסקה והסטודיו שלו היה אחד המקומות האהובים עלי כילדה. פיענחתי שם חידות כמו מה הלוגו הזה אומר לך? למדתי להיות בעלת דעה". בכל זאת לא היה ברור לה שתמשיך

שנכנסים לדירתה של האמנית נירה פרג במרכז תל אביב, קשה להחמיץ את הוהתה הפוליטית. יש שם, בדירה התל אביבית, ייצוגים רבים של פלסטין, ממיני מיניאטורות ולוח שנה ועד מפות פלסטין שלמדינת ישראל אין בהן זכה. אפילו בשירותי האורחים יש מגבת מבד המזכיר כאפיייה. פרג עצמה מקבלת את פני המבקרת כשכאפיייה כרוכה כצעף על צווארה. "וו כאפיייה של מעצבת איראנית. אני הולכת איתה בארץ ולאחרונה עוצרים אותי ערכים ואומרים שהם רואים בזה אקט של סולידריות", היא אומרת וממשיכה ומספרת שלאחרונה שיפץ את ביתה פלסטיני ממוזרח ירושלים. "הוא נכנס ואמר: 'אני רואה שאת בעד פלסטין'. אמרתי לו שאני בעד שוויון ודו קיום. אולי אני מנסה להקיף את עצמי, בבית ובעבודות שלי, באזכורים לי ולצופים על קיומו של האחר המדפם שלי מלאים במזכרות שהן כמו תהלוכת הפגנה של והויות. אני אוספת מפות של ישראל עם כיתוב בערבית במקום בעברית. גם אם הן של ישראל השלמה; אמנות עוסקת בייצוג, היא תמיד ייצוג של משהו, היא לא הדבר עצמו".

פרג, פרופסור במחלקה לאמנות באקדמיה שנקר וממייסדות הווידיאו ארט הישראלי, היא אחת האמניות הישראליות המצליחות ביותר בעולם. מרכז פומפידו בפריז, אוסף גוטס במינכן ואוספים בארה"ב, קנדה והולנד - בכל אלה ובאחרים ברחבי העולם יש עבודות שלה. ואם בתערוכות ברחבי אירופה היא מציגה מאז תחילת שנות האלפיים, קעת היא כובשת פסגה נוספת: עבודת הווידיאו שלה מ-2012 "אברהם אברהם שרה שרה" מוצגת בטייט מודרן, שרכש אותה לפני שנים אחדות, לאחר שכבר הוצגה ביישאל, בביאנלה ובלאודרילות בוונציה, במוזיאון היהודי בפריז ועוד.

פרג לא יוצרת סרטים ארוכים כמו אלה שניתן לראות במוזיאונים בשנים האחרונות. להבדיל מאמני וידיאו רבים עכשוויים, היא עובדת כמעט לבדה, מצלמת לבד ועורכת לבד. ובהתאם, סרטיה קצרים, רובם אורכים דקות ספורות. "לרוב העבודות קצרות כי החיים קצרים וכי אני משוררת ולא סופרת", היא מנמקת. "לרוב גם אין ספסלים בחללי התצוגה שלי, כי זו פעולה גופנית לראות אמנות, וידיאו זה פיסול בזמן וצריך לעמוד מולו ולהרגיש את הזמן".

גם עבודת הווידיאו "אברהם אברהם שרה שרה" נועדה לספק חוויה כזאת של עמידה מול הזמן - כפי שסיפקה לאמנית עצמה - וגם היא מורכבת מסרטים קצרים. היא מוצגת כדיפטיק, ושני חלקיה - "אברהם אברהם" ו"שרה שרה" - אורכם כארבע דקות כל אחת. פרג צילמה אותה במערת המכפלה, המקום השני בחשיבותו בדת היהודית לאחר הר הבית ואחד המקומות הקדושים ביותר למוסלמים, המחולק חלוקה הרמטית בין אזורים התפילה היהודי והמוסלמי מאז הטבח שביצע המחבל ברוך גולדשטיין - ובעקבות מסקנות ועדת שמגר שחקרה אותו. אלא שפרג לא צילמה את המקום בשעה שכל קבוצה התייחדה בחלק המוקצה לה. עשר פעמים בשנה, בתוגי הדתות, מקבל כל צד "בעלות" מלאה על מערת המכפלה למשך 24 שעות בלבד, מה שמאפשר לו להשתמש בכל חדריה - בשליטה צבאית ישראלית צמודה כמובן. "אברהם אברהם" ו"שרה שרה" עוקבים אחר הרגע היחיד דק, ה"בירוקרטי" בלשונה של פרג, של "החלפת הידיים" הזמנית הזאת.

בשני הסרטים רואים כיצד מפנים ארונות

המשך בעמוד הבא

כירה פרק
מנסה לעמוד
מול הזמן

מחסום יצירתי

כבר שנים שנירה פרג, מהאמניות הישראליות המצליחות בעולם ומתנגדת כיבוש, מנסה לברר את הקשר המורכב שלה למולדתה דרך נקודות מפגש ייחודיות של דת, ביטחון ומדינה. עכשיו, כשהווידיאו ארט שלה על מערת המכפלה הגיע עד לטייט מודרן, היא מספרת מדוע העבודה הזאת היא האנדרטה היחידה לנרצחי הטבח ומזהה קו מחבר להפגנות בקפלן **נעמה ריבה צילום: אלה ברק**

השנייה, הסרט "שבת", המתעד את סגירת השכונות החרדיות בירושלים וסביבותיה עם כניסת השבת. המחסומים שם אמנם ארעיים אבל משרטטים גבולות ברורים בין קודש לחול. ב-2018 היא יצרה את העבודה השלישית בסדרה, THEOS & KRATEO - "תיאוקרטיה", שם שנדמה היום רלוונטי מתמיד - המצולמת ברחוב בר אילן בירושלים, הרחוב היחיד בישראל שה' משטרה סוגרת בערב שבת, ולא החרדים עצמם. שלוש שנים אחר כך היא הציגה בגלריה בר-וורמן את התערוכה "Twilight Zones" - תוספת שבת", שהסרטים הללו הוצגו בה לצד אלמנטים שפרג יצרה מחפצים המשמשים משטרות בר-חבי העולם לתחזית אזוריים, בהם פסלים קישוטיים ומין מגורה מזהב. בחלל התערוכה הונחו גדרות מתכת המשמשות כמחסומים, ועל הקיר היתה תלויה עבודה דמוית חלון, שעליה תלתה פרג מצבור גדול של סרטי חסימה אדומים-לבנים שנדמו לוויילון סמיך. מרפליקה של גדר אבטחה היא יצרה גם תליוני זהב וכסף שיועדו למכירתם: מה שרכש תליון כזה קיבל אותו במארו דמוי סלע שאיפשר לו לשבור את הגדר.

אוצר התערוכה עמי ברק כתב אז בטקסט הנלווה: "הכותרת 'תוספת שבת' פירושה 'תוספת מחול לקודש', כלומר שאת השבת חוגגים מעט יותר מיממה אחת, לא 24 אלא 25 שעות... הכוונה לאותה השעה ה-25 המאפיינת אוור דמדומים בין שני אורחות חיים או שני מצבי קיום". אולי לא מפתיע, אגב, שגם לטריילוגיה הזאת יש בכיתה של פרג ייצוג. למשל אלמנט של גדר המתכת, או אותם סרטים שמשמשים משטרות לתיוחם מרחבים, וגם סלעים שאספה בעיקר בירושלים ומשמשים גם הם כמחסומים.

זה לא הזוי לקחת אלמנט שאין בו שום דבר יפה לכאורה, כמו גדר אבטחה, ולהפוך אותו לתכשיט?

"המחסומים הפכו לאורנמנט העירוני הח'דש, ולכן אפשר להפוך אותם גם לתכשיטים, כמו את מגדל אייפל או מגדל פיזה. הם נוצרו על ידי אדם, ממלאים תפקיד מרכזי במש'טור התנועה שמוהיר אותנו, מכווין אותנו וחוסם

אותנו - בכל רחבי העולם. נדמה שככל שהמ'רחבים הציבוריים שלנו הולכים ומתרוקנים מבני אדם, כך הם מתמלאים בחפצים הללו, כמו במת תיאטרון אחרי ערב הבכורה. הפרוי'פס האלו, אינפלציה של שלטים, עצמים ואמצ'עי גידור, הפכו לקישוטי העיר החדשים. לעתים קרובות אנחנו רואים אותם יחדיו, מחזקים זה את זה במעין היסטריה בירוקרטית".

אז את באה לומר שיש לנו כאן יותר מדי מחסומים וגדרות.

"אני לא מפרשת את המציאות אלא מציגה אותה, ברגעי המעבר. הסרטים שלי לא מסכי'רים למה הרחובות נסגרים בשבת או למה מור'סלמים מפנים את השטיחים שלהם במסגה. מי שרוצה לגלות - מוזמן, ויש תמיד טקסט (המ'סכיר מה שרואים בסרט, נ"ר). זה חשוב כי זה ממחיש ומאמת עד כמה המציאות היא פנטס'טית. אבל קודם כל יש תמיהה, שאלה, פענוח. הצופה אקטיבי, הוא לא נרדם מול סיפור".

לאחרונה היא הוסיפה עוד עבודה שעוסקת במחסומים ובבריקדות כאורנמנט במרחב העירו'ני: התערוכה The script remains the same שהוצגה לפני כחצי שנה בביאנלה באיסטנבול, בגלריה דפו שבעליה כלוא בשל התבטאויות פוליטיות. פרג קיבלה שם חלל מורכב ומאת'גר במיוחד עם תשעה עמודים דומיננטיים. היא החליטה ליצור עבודה VR המורכבת ממקטעי

מחסומים שמשתנים וסוגרים על המבקר, בהש'ראת פרקטיקת הקטלינג (באנגלית: Kettling) - טקטיקה משטרתית לשליטה בקהל במהלך הפ'גנות או מחאות, שעיקרה ריכוז וכיתור הקהל באזור מתוחם ומוגבל באמצעות שרשרת אנו'שית גדולה של שוטרים.

"בנית' את החלל בתלת ממד, כך שהמבקר כל הזמן מוקף בעמודים ומוחקף על ידי עמודים", היא אומרת. "כאמנית ישראלית שהוזמנה למר'חב הטורקי, שהוא מאוד טעון, הייתי זהירה מאד, מה שהוליד עבודה שהיא יותר אוניברסלית ות'לת ממדית, המעירה את תשומת לבנו לכך שכל חלל יכול להיסגר בכל רגע נתון, בגלל השלטון או הצנזורה או משום שהוא לא ישרוד כלכלית".

עבודה במקום כזה מעלה הרבה שאלות על צנזורה. וצנזורה עצמית.

"אני מאוד חוששת מזה. זה משהו שאני כל הזמן מתעסקת בו ומרגישה אותו. אני מרגישה את הווייב שלו גם בישראל כמוכן. במיוחד אחרי מה שקרה במוזיאון רמת גן (הסרת היצירה של דוד ריב, 'ירושלים', לדרישת ראש העירייה, כרמל שאמה הכהן, נ"ר). אנחנו נדרשים להתמודד עם השאלה איפה להציג, מה וכמה פוליטי מוזיאון מוכן להיות,

The script remains the same שפרג הציגה בביאנלה באיסטנבול אשתקד. מחסומים שסוגרים על המבקר, בהשראת פרקטיקה משטרתית

"אברהם אברהם שרה שרה" בטייט מודרן. העדר הספסלים נועד לאלץ את המבקרים להסתובב בחלל צילום: Bakrania Sonal (Tate @ Photo)

"את התגובה הכי מצחיקה קיבלתי בניו יורק כשהצגתי את 'ישמעאל'. אנשים שאלו אותי איך הגעתי לבנות תפאורה כל כך ריאליסטית ולמצוא שחקנים כאלו טובים. וזה היה נהדר כי לזה אני חותרת תמיד. להקצנה של המציאות עד שהיא הופכת למלאכותית, טקסטית, רפסטיבית"

נירה פרג, "שבת", 2008. המחסומים ארעיים אבל משרטטים גבול ברור בין קודש לחול

וזה אתגר לא קטן בשביל אמן. צנזורה עצמית היא משהו שאמן כל הזמן פועל נגדו. אבל אני רוצה לעשות מהלימון לימונדה: צנזורה עצ'מית גם יכולה להיות מפרה, כי היא מאלצת אותך למצוא דרכים לתצוגה. כמו שקרה לי באיסטנבול. כשיש מתחים פוליטיים וענייני תקציב, אתה צריך למצוא כלים מתוחכמים להגיד את מה שיש לך להגיד".

טרומן שואו בחברון

בטייט מודרן - שפרג היא האמנית האישה הראשונה מישראל המציגה בו תערוכת יחיד, אחרי שני האמנים הגברים רועי קופר וגלעד אופיר - המצב שונה בתכלית כמוכן. המוזיאון, השוכן במבנה של תחנת כוח לשעבר, בחר למ'קם את "אברהם אברהם שרה שרה" כאחד מה'חללים העצומים שנסופו לו לפני כמה שנים וב'עבר שימשו כמכלי הדלק של תחנת הכוח. פרג רואה בחללים האלו מקום שהוא חצי מקדש חצי מקלט. העבודה שלה מוצגת בהם על מסך ענק מול מסך ענק, כך שהצופה לא יכול לצפות בשני הסרטים בו בזמן, אבל יכול לשמוע. גם כאן אין

שינוי גישה בקפלן

כשפרג אומרת "אירוע", אי אפשר להימנע מהמחשבה שיש כאן פן אירוני. המילה הרי נוכסה לאחרונה לסיטואציה מוגדרת כל כך, והראיון איתה נערך לסירוגין בדיוק סביב אותה סיטואציה: לפני ואחרי ההפגנות בקפ"ל, ששתינו לוקחות חלק בהן, גם אם במקומות אחרים. פרג נמצאת במתחם המכונה על ידי המפגינים "מתחם הכיבוש", שבו נמצאים מפגנים ישראלים המתנגדים לכיבוש. אני לרוב עומדת בתוך הקהל הכללי, שרובו נושא דגלי ישראל. "אני שונאת את הדגלים. זו התנחמדות למיינסטרים", היא אומרת. "היה צריך להיות דגל שחור".

בשיחת המשך שאנחנו עורכות, לאחר הירי-דה הספונטנית של הציבור לאיילון עם היוודע דבר פיטוריו של שר הביטחון יואב גלנט, היא מתרכנת ביחס למפגינים. "אני מאוד מתרשמת מהיקף ההפגנות. המחאות חושפות את הקור שי העצום לחיות כאן, הן חושפות גם שחיתות, רוע, הולכת שולל. זה מרגש".

היא גם החלה להתייחס לנוכחות של דגל יש-ראל באופן אחר. "עשו פה אקט שהוא ממש קור נספטואלי: שינוי התפיסה הציבורית לגבי דגל ישראל. זה רדיקלי. וזה מעניין כי המחאה הזאת חושפת את המנגנון ועוסקת בו ממש. במנגנון הכירוקרטי של החוק ואיך הוא פועל. כיוצרת אני כל הזמן במנגנונים. איך מתחזקים מרחב של קדושה, איך טוענים לטריטוריה, איך מממשים פרוטוקולים כירוקרטיים כמו ועדת המפגנות המנגנונים שמתחזקים נרטיבים. אבל ההפגנות לא מגרות אותי לפעול בצורה אמנותית. הן כן מגרות אותי להצטרף. אמנות משפיעה אחרת. הרבה יותר לאט, משמרת, מתחלחלת, מוכירה. אבל ההפגנות כן מעוררות שאלות שאני מעלה בעבודות שלי. כמו האם כשאנחנו חסומים על ידי המשטרה אנחנו מוגנים או תקועים? יש משהו מאוד מבלבל בהן. למשל ביחס לעמי אשה. רגע אחד הוא עם הצועדים ורגע אחר עוצרים אותם כי אולי מנסים לרצות מישהו".

את לא חושבת שיש משהו נאיבי בהת-כוננות שלך? בסופו של דבר יש כאן מלחמה יותר ממאה שנה. הפלסטינים מנסים לרצוח יהודים הרבה מאוד שנים. נכון, היום יש כיבוש והוא מלווה בהרבה מאוד בעיות ואפליה. אבל האם חלק מהבעיות והמבוי הסתום שא-נחנו נמצאים בו לא קשורים גם לצד השני? "תראי, אני לא פרשנית פוליטית בכלל, אני לא זוכרת אפילו איך קוראים לשר זה או אחר. זה הכל רכילות עכור. אני מרגישה את המצב. חבר אמר לי פעם שיש לי אינטואיציה פולי-טית, והאמת היא שכך אני פועלת. אחד הדב-רים שישראל מתמחה בהם הוא ייצור אויבים. כל ילד שראה את אבא שלו מושפל ללא כל סי-בה נראית לעין יגדל לנקום את נקמתו. זה מאוד פשוט. וזו האנרגיה שחיים בה שני הצדדים. מא-חר שזה בטח קורה הרגע באיוושהי משפחה, או מאותו הרגע יש לנו ילד שיגדל ולא יסלח. ול-מה שישלח? זה מצב אנושי טעון, עצוב וכמעט חסר סיכוי. מבחינת הניסיונות המדיניים, אין לי סבלנות לכל פרשני ההיסטוריה שיושבים בס-לון. אני רק יודעת שכשחוזרת לארץ חודשים ספורים לפני רצח רבין, חזרתי למדינה אחת, וראיתי אותה משתנה למול עיני וממש לא מאויבים מבחון. ואני עדיין מאמינה שיש דרך להפסיק ולסגת לאחור. עדיף תוך התנצלות".

יצוגים של פלסטין בביתה של פרג. יש גם מנבת דמוית כאפייה צילום: הדס פרוש

מירה לפידות, מתמקדת בכישוריה של פרג. "יש לה חוש מיוחד לתופעות מעניינות במר-חב הישראלי ההיפר-מורכב. יש לה עין טובה, היא סקרנית והיא סבלנית. הכישרון השני שלה הוא להפוך את זה לאמנות טובה. זה כבר הרבה יותר מסובך. ההצלחה שלה טמונה בהיצמדות לפרוזאי, לרוב לפעולה גופנית - הזוהר, הסרה, ניקוי וכי' - ודרך עבודת עריכה מדויקת, ולא פחות חשוב - בעבודת סאונד קפדנית, היא מחלצת מזה משמעות הרבה יותר רחבה. מה שעושה את העבודות שלה לחזקות כל כך הוא הזרקות ממד אנתרופולוגי אל הפוליטי. במונח הזה 'אברהם אברהם, שרה שרה' היא מאסטר פיס ממש".

האם את חושבת שלאמן ישראלי, כמו פרג, שעושה עבודות פוליטיות, קל יותר לה-צליח בחי"ל?

"אני חושבת שיש עניין רב במה שקורה כאן, ולכן זה כמובן יוצר גם עניין גדול בעבודות שעור-סקות בכך. וזה מקביל לאוורים סוערים אחרים בעולם ולסקרנות ביחס לאמנות שיוצאת מהם ומאירה את המציאות שם. ישראל היא רק על סטראוידים בעניין הזה".

פרג עצמה אולי לא יודעת לנמק את הצלח-תה, אבל לדעתה, אין דבר כזה להיות אמן ישרא-לי לא פוליטי. "כמורה זה עשרים שנה במחלקות לאמנות ולאחרונה פרופסור במחלקה לאמנות בשנקר, אין אמנות לא פוליטית ואין אקט שאמן עושה ושאינו פוליטי. הפוליטי בעיני הוא כל מה שהוא ציבורי. כל מה שמתקיים במרחב שפועלים בו יחסי כוחות. הצופה של אמנות הוא הציבור, והציבור זה מרחב אנושי פוליטי. את יודעת מה, גם אם העבודה היא בסטודיו ויש רק צופה אחד מזדמן, או אפילו אם הצופה הזה הוא האמן לב-דו - זה פוליטי. האמן כאזרח".

אגב צופים, פרג אומרת שכשהיא מציגה את עבודותיה, שואלים אותה תמיד, "איך הצלחת לצלם, איך הרשו לך, איך נותנים לך, איך את מגלה את האירועים?"

ומה את עונה?

"התשובה היא תמיד, אני לא מצלמת אירוע, אני יוצרת אירוע. אפילו מושאי הצילום אומ-רים לי: מה את מצלמת את זה, זה מאוד מש-עמם! בואי תצלמי את מה שיפה פה. חתונות, חגים, או במקרה של פרויקט השבת שלי - מציעים לי לבוא לארוחת שבת. לוקח לי הרבה זמן של שיטוט והיכרות עם המקום כדי להבין מה מעניין אותי. דרך שהייה כזו אני נבלעת בו ומרגישה שבאתי לעבוד".

"עשו פה אקט שהוא ממש קונספטואלי: שינוי התפיסה הציבורית לגבי דגל ישראל. זה רדיקלי. וזה מעניין כי המחאה הזאת חושפת את המנגנון ועוסקת בו ממש. במנגנון הכירוקרטי של החוק ואיך הוא פועל"

להיות שהקבלה שלך קשורה לכך?

"אני חושבת שהעבודה במערת המכפלה למשל מוצגת המון וזכתה בפרסים בגלל שהיא חושפת שאלות שאלה וגורמת לאנשים לחשוב, בדיוק כפי שהמקום הזה וההתנהלות שלו גרמו לי לחשוב. ולהרגיש. אבל אני לא יוד-עת לענות על השאלה שלך. אני לא מבקרת אמנות או אפילו צרכנית אמנות גדולה. אני עסוקה מאוד בלעשות את מה שמעניין אותי. אני מפגישה הקשרים. איך מכניסים את המ-רחב המלוכלך, הטעון והמאובק הזה אל תוך המוזיאון הסטרילי. מה קורה כשצופה משוטט במוזיאון ונתקל במציאות הזאת. אני מציגה פרספקטיבה של בת אדם אחת בלבד".

כמה אוצרות שעוקבות אחר עבודתה של פרג מספקות תשובות נוספות לשאלה. "ההצ-לחה הזאת מיוחסת לגלובליזציה ולהתפתחות הטכנולוגית", אומרת חן תמיר, אוצרת עצ-מאית, שחקרה וכתבה על וידיאו ארט. "בש-נות התשעים כלים כמו מצלמות וידיאו, נגני דיסקים ומקרנים נעשו נפוצים. לפתע אפשר היה לשלוח דיסק לכל מקום בעולם, ועבודת הווידיאו שלך הוקרנה במוזיאון או גלריה ללא עלויות גבוהות הכרוכות במשלוח של ציורים או פסלים. מעבר לכך, העולם רואה את ישראל כמעט כל יום בחדשות, הכיבוש מצטלם טוב, וקהלים ואוצרים רוצים אמנות שתהדהד או לפחות תתחבר למה שהם מכירים על ישראל. הקהל הבינלאומי רוצה עבודות על ישראל שמתסדרות עם נקודת המבט הרווחת עליה בחו"ל - ביקורתיות על המצב הפוליטי, אבל בלי פטיש בראש, עם ניואנסים ואינטימיות. עם יופי. ועם שני צדדים, לא רק הצד היהודי. את כל זה נירה פרג יודעת לעשות מעולה".

האוצרת הראשית של מוזיאון תל אביב,

ספסלים, כדי שהמבקרים יאלצו להסתובב בחלל. לאורך השנים שבה פרג וריעננה את הטקסט לתערוכה. "כשאני מציגה בחו"ל אני בעצם נותנת את ההקשר של האירוע שאני מתעדת ומסבירה על טבח ברוך גולדשטיין. חוזרת שוב ושוב על ההסבר הזה עד שאני מרגישה שהעבודות שלי הן כמו אנדרטה לנספי הטבח", היא אומרת. "לא הרבה יודעים, אבל הפלסטינים מכנים אותו 'טבח מסגד איברהים', כך שלא רק המקום נקרא בשם אחר אלא גם האירוע. בישראל הוא נקרא על שם התוקפן. שבסוף, כמו שאנחנו יודעים, הפך לגי-בור. יצחק רבין עשה טעות כשהחליט שגולדש-טיין יהיה מוקצה ולא ייקבר בבית קברות יהודי. בסוף, בהפוך על הפוך, הקבר שלו נהיה לאתר עלייה לרגל. זה הסיפור של המרחב הזה, מור-כבות אינסופית. ואת רואה שהמנגנון פועל ומ-תחזק על מנת לקיים את הסדר כביכול במערת המכפלה, שכולו מוגדר בעצם בעקבות הרצח".

את המנגנון, או הפעולות הכירוקרטיות שמאחורי התפילה, היא תיעדה שוב שלוש שנים אחרי "אברהם אברהם שרה שרה", ב-2015. פרג הורשתה או לצלם במערה במ-שך יום אחד שלם את האד'אן - חמש קריאות המואזין לתפילה, מארבע לפנות בוקר עד תשע בערב - כמוזן תחת פיקוח צבאי. בשל החלוקה האדריכלית המסוימת שבין מוסלמים ליהודים במערת המכפלה, החדר שממנו קורא המואזין - האד'אן, שנקראה בעבר ממגדל המינטר, נקראת כיום באמצעות מיקרופון - נותר בצד היהודי של המערה. הסרט שצילמה אז פרג, "ישמעאל", עוקב אחר מסעו של המואזין, בליווי חיילי צה"ל, מהמסגד דרך בית הכנסת ובחזרה.

הסרט הזה אפילו אבסורדי מקודמו. צופה שלא מכיר את ישראל, את היהדות או האיס-לאם, לא יבין מה הוא רואה. איש דת מוסלמי פועל בלוויית חיילים ישראלים.

"כן, הטקס הדתי לא מתחיל בכריזה עצמה אלא הרבה לפניו והוא מקום מפגש של כל מע-רכי הכוחות. אבל רגע, מה בעצם קורה פה? מי עושה מה ולמה? היא תגובה שחוזרת תמיד בע-בדות שלי. אני לא מספקת את הרקע כולו, אני לא מייצגת שום נרטיב מלבד זה של המבט שלי".

בימים אלו היא עובדת על סרט שלישי בשם המסקרן "עשיר", שיהפוך את הסדרה לטריולוגיה.

מהי התגובה הכי מעניינת שקיבלת לעבודות ממערת המכפלה?

"יש הבדלים גדולים בין המקומות שהעכו-רות מוצגות בהם. את התגובה הכי מצחיקה קי-בלתי בניו יורק כשהצגתי את "ישמעאל". פתאום הדימויים האלו, שלנו הם ברורים מאליהם, היו כל כך משונים ותלושים, הרבה יותר מאירופה, שם מכירים טוב יותר את המתרחש בישראל. אנשים שאלו אותי איך הגעתי לבנות תפאורה כל כך ריאליסטית ולמצוא שחקנים כאלו טר-בים. וזה היה נהדר כי לזה אני חותרת תמיד. לה-קצנה של המציאות עד שהיא הופכת למלאכור-תית, טקסית, רפטטיבית. כולנו שחקנים במחזה, טרומן שואו, ואני תמיד מרגישה אי נחת כשאני נמצאת יותר מדי בתוך זה. כמו שאחרי שעתים בקניון את מתה לעוף משם. המלאכותי חונק".

האם את מרגישה שבעולם מקבלים בכרחה אמנים ישראלים שמבקרים את ישראל יותר מאמנים שיוצרים אמנות לא פוליטית? יכול